

Esteve Clua i Julve
(Universitat Pompeu Fabra de Barcelona)

Les preposicions febles *a* i *en*
en els complements locatius i direccionals:
justificacions des de la fonologia generativa no lineal

Com s'ha comentat més d'una vegada, la sintaxi és un dels àmbits més desatesos de la normativa actual de la llengua catalana. En el marc sintàctic ens trobem amb molts aspectes que no van ser tractats per Fabra a l'hora d'establir la codificació lingüística del català i amb aspectes que van ser estudiats a mitges.

Mila Segarra (1984) assenyalava com a causes mediatas d'aquesta situació:

- a) Les mancances metodològiques de Fabra, com a lingüista educat en els principis de l'historicisme i del comparatisme, que se centraven principalment en els aspectes fonètics i morfològics de la llengua.
- b) L'absència de tradició sintàctica en el nostre país.
- c) Les necessitats primordials del moment en què va ser codificada la sintaxi, que eren la descastellanització de molts usos, el discerniment de les unitats sintàctiques i la introducció d'innovacions per tal d'enriquir la sintaxi i fer-la més precisa per a la difusió escrita de la llengua.

Les causes d'aquesta situació no s'han de buscar únicament en l'època de la codificació fabriana. La mateixa autora assenyalava com a raons immediates la manca d'estudis descriptius de caire sintàctic i la manca d'actualització de l'obra de Fabra. Sembla, doncs, imprescindible la revisió i l'actualització de la normativa sintàctica. Aquesta actualització, però, s'ha de fer —al nostre parer— tenint en compte, entre altres, els dos aspectes següents:

- a) L'actualització ha de partir d'una descripció sistemàtica dels usos sintàctics dels diferents dialectes catalans.
- b) Aquesta descripció ha de tenir en compte els avenços conceptuals i metodològics que s'han produït en l'estudi del llenguatge durant les darreres dècades.

Un dels aspectes de la normativa sintàctica que sol presentar una aplicació conflictiva, i que genera un cert grau de dubte i d'inseguretats lingüística

en els parlants, és l'ús de les preposicions febles *a* i *en* en els complements locatius i direccionals. La descripció lingüística d'aquests casos que s'ha fet fins ara tampoc no ajuda massa a aclarir la problemàtica. En aquesta comunicació ens centrarem en l'anàlisi d'aquestes preposicions en els contextos esmentats i intentarem de demostrar com la descripció dels usos dialectals i l'ajut dels avenços en lingüística teòrica dels darrers anys poden fer una mica de llum sobre els casos problemàtics de la gramàtica catalana.

La descripció de l'ús d'aquestes preposicions en els complements de lloc i de direcció sol presentar, en la majoria de casos, una gran possibilitat de variació que no està determinada pel tipus de verb (com sol passar en la majoria de llengües romàniques), sinó pel tipus d'element regit; i més que pel tipus d'element regit, pel tipus d'especificador del sintagma nominal. Així, en els casos d'article definit sol aparèixer la preposició *a* i en els casos d'indefinit i demostratiu, la preposició *en*.

(1a) Viu al pis del pares

(1b) Viu en aquell pis dels pares

Sobre aquest punt, la normativa estableix el següent (citem el text de Fabra [1956] perquè és més breu i globalitzador, d'altra banda els canvis respecte de Fabra [1918] són insignificants):

Els complements circumstancials de lloc apareixen introduïts per un gran nombre de preposicions i locucions prepositives ... En molts casos poden emprar-se indiferentment *a* o *en*: els noms propis, l'article definit (sobretot, *la, les, l'*), *quin* demanen davant seu, els primers exclusivament i els altres preferentment, la preposició *a*; *un* i *algun* i els demostratius (*aquest, etc.*), en canvi, demanen preferentment la preposició *en*.

Per establir aquesta norma sintàctica, Fabra va tenir en compte la llengua parlada de la seva època i l'ús escrit que el català medieval feia de les dues preposicions. D'una banda, havia observat que el català medieval usava les dues preposicions, i generalment d'una manera molt fluctuant, tret del cas que al darrera de la preposició hi hagués un demostratiu o un indefinit (és a dir un element començat per un so vocàlic); ja que en aquest cas l'ús de la preposició *en* era força sistemàtic. De l'altra, era conscient que la llengua parlada evitava el contacte de la preposició *a* amb un mot començat per vocal, pronunciant [ən] en comptes de [ə], forma que interpretava, basant-se en l'estudi de textos medievals, com la preposició *en* (Segarra 1985: 174).

La situació actual als dialectes centrals no sembla que hagi variat massa de la que es donava a l'època de Fabra. Així podem trobar realitzacions com les següents:¹

- (2a) Viuen al camp [ə]
Han pujat al camp [ə]
(2b) Ho trobaràs a la caixa [ə]
(2c) Ho trobaràs en aquell calaix [ənə]
(2d) Viuen en algun país llunyà [ənə]
(2f) Han pujat en aquella muntanya [ənə]

Ens trobem, per tant, amb una norma que, tot i que sembla reflectir la realitat superficial de la llengua, se separa àmpliament de les solucions establertes a les altres llengües romàniques, pel fet que no és el verb rector qui exigeix l'ús d'una preposició o una altra, sinó l'element regit; amb una norma que, des de la concepció que tenim actualment dels sintagmes preposicionals, si més no dels semànticament plens, (en què la PREP és el nucli de l'SP), és difícilment sostenible. A més, es fa difícil de justificar sintàcticament o semànticament que la variació de gènere (en l'article definit) o la variació entre, per exemple, un article definit i un demostratiu origini un canvi de preposició.

D'altra banda, els casos de (3) exemplifiquen un fenomen que, tot i semblar força similar a l'anterior, ha estat tractat generalment de manera ben diversa. Es tracta de les realitzacions de la preposició *a* del Complement Indirecte (CI).

Fabra havia observat que en el CI es donava també la concurrència de dues formes preposicionals: [ə] i [ən] (o [ənə]). Ara bé, el fet que cap altra llengua romànica tingués la preposició *en* com a introductòria d'aquest complement li impedia relacionar-la amb la forma [ən], i tampoc no acceptava relacionar aquesta realització fonètica amb un híbrid de *a* i *en*, com es fa al DCVB.

- (3a) Dóna-ho a la Maria [ə]
(3b) Dóna-li-ho a ell [əneλ]
(3c) Dóna-ho a aquest [ənəkət]
(3d) Dóna-ho a algú [ənəlgu]

¹ En alguns dialectes la variació d'aquestes preposicions s'estableix entre *a* i *amb* [əm(b)]. Encara que ens sembla que aquest darrer cas es podria tractar d'una manera similar a la variació entre *a* i *en*, no ens hi referirem directament.

Així doncs, mentre que en el cas de locatius i direccionals la realització fonètica [ə̃n] es relaciona amb la preposició *en*, en el cas del CI rep un tractament ben diferent, ja que aquesta possibilitat no es contempla en absolut.

S'ha de tenir en compte, però, que Fabra, en la seva època, no disposava d'uns estudis sobre la fonologia del català medieval com els que tenim actualment. I tampoc no tenia a l'abast el suport d'una teoria fonològica i sintàctica en l'estat de desenvolupament actual. Des de la nostra perspectiva no és difícil intuir que la realització fonètica [ə̃n] pot ser en els dos casos examinats una variant contextual de la preposició *a*, i no la realització de *en*.

Hi ha diversos autors que han assenyalat el caràcter fonètic d'aquest fenomen d'una manera més o menys clara: Fabra, Badia i Margarit, Ferrater, Solà, Cabré i Monné ...²

Si volem aprofundir en aquest sentit, el més pràctic és analitzar què passa amb aquestes preposicions en un dialecte on no es doni la reducció vocàlica total (és a dir la que afecta als trets [+posterior] [+AA] [Arrel de la llengua avançada]) com al dialecte central. El fet que no hi hagi neutralització de [a, ε, e] en [ə̃] ens pot ajudar a veure el fenomen amb més claredat, tot i que som conscients que en tractar-se d'un altre dialecte les relacions entre els elements del sistema lingüístic poden ser diferents.

² Fabra 1956 [1981]: 175: «Noteu que es preferent l'ús de *en* davant les vocals, i el de *a* davant les consonants». (Referint-se als locatius i direccionals).

Badia 1962: 51: «[...] es evidente que la presencia, hoy, de las formas mencionadas [an] se debe a la necesidad de establecer una barrera silábica entre *a* y la vocal de la palabra siguiente (sobre todo si ésta es también átona) para evitar su confusión y por tanto la desaparición de la propia preposición.»

Ferrater 1970: 32: «[...] les tres preposicions *a*, *en*, *amb* són això: tres variants combinatòries d'un mateix mot, la selecció de les quals (amb tanmateix certes restriccions donades pel sentit, i que ara veurem) és determinada pel fet que el mot següent comenci amb una consonant o una vocal.»

Solà 1977: 38: «Observem que les paraules que prefereixen *en* comencen en vocal, que és quan la preposició *a* es trobaria en hiat i, per tant, se'n defensaria interposant alguna articulació entre la preposició i la paraula següent [...]»

Cabré i Monné 1980: 9: «De fet aquestes preposicions s'assemblen molt [*a*, *en*, *amb*] —ə̃, ə̃n, ə̃m(b)— fins al punt que el so vocàlic és el mateix i el so consonàntic fluctua, de vegades, segons els contextos, de manera que davant vocal acostuma a aparèixer *n* o *m(b)* —segons els dialectes— i davant consonant només *a*. El fet que aquest condicionament sigui bàsicament fonètic —potser en part morfològic— fa pensar en una fluctuació fonètica de la preposició i no en un canvi de preposició.»

Fixem-nos, per exemple, en les realitzacions d'un dialecte com el tortosí, en el qual la reducció vocàlica només afecta el tret [+AA] [Arrel de la llengua avançada] i en el qual no hi possibilitats de confusió fonètica entre *a* i *en*.

- (4a) Pensa en tu [en]
 (4b) Ho ha fet en un moment [en]
 (4c) Ha pujat en aquell pis [anakeλ]
 (4d) Ho trobaràs a la caixa [a]
 (4e) Viuen a París [a]
       Han vingut a París [a]
 (4f) Viuen en algun país llunyà [analgun]
 (4g) Li van dir a aquella altra [anakeλa]
 (4h) Dóna-ho a Maria [a]
 (4i) Dóna-li-ho a ell [aneλ]
 (4j) Dóna-ho a este noi [aneste]
 (4k) Dóna-ho a un xiquet [anun]

De les dades d'aquest dialecte podem inferir que la forma [an] és una variant realitzatòria de la preposició *a*, i que no té res a veure amb la preposició *en*, ni en el cas del CI ni en el cas dels locatius i direccionals.

Si tractem aquesta *n* com un element de naturalesa fonètica, ens hauríem de preguntar a quin tipus de fenomen respon. D'entrada, tenim dues possibilitats: tractar-lo com una consonant antihlàtica (com s'assenyala de passada a Recasens 1991) o tractar-lo com una epèntesi consonàntica.

Els fenòmens d'epèntesi són molt normals i variats en els dialectes catalans. Els exemples de (5) en són una mostra circumscribida al dialecte central. En la majoria de casos l'epèntesi actua per motius estrictament fonològics, per reparar estructures sil·làbiques mal formades o bé per permetre la sil·labificació adequada. Aquest és el cas de (4a), (4c) i (4f). En altres casos com (4b) i (4d), la seva actuació té una raó morfofonològica (d'altra banda no es podria realitzar el morfema de plural o el de nombre-persona). En el cas de (4c) i (4e) depassa la frontera del mot petit per afectar un mot+clític. Tot i que en la majoria dels casos l'epèntesi és vocàlica, també trobem exemples d'epèntesi consonàntica: (4f). I, finalment, trobem casos d'epèntesi condicionada gramaticalment; és el cas de la [u] que apareix en els nominals masculins davant del morf de plural, quan el radical acaba en estrident (+ [-continu]), o en el pronom feble de tercera persona.

- (5a) [əskríwrə] (transcriure)
 [əstóp] (stop)
 [əskólə] (autoscola)
 [físklə] (xisclar)
- (5b) [kúzəs] (dorms, sents)
 [sərβɛfəs]
- (5c) [əmdíw] (m'agrada)
 [ətdíw] (t'agrada)
 [əzdíw] (s'agrada)
- (5d) [kəpásəs] (capaç, capaços, capaces)
- (5e) [kázus] (amic, amics)
 [pɛfus]
 [əstimárlu] (l'estimo, estima'l, [ə] l vull estimar)
- (5f) [bɛndrə] (ven)

Així doncs, de la mateixa manera que en el cas de la formació del plural de *gos*, si no hi poséssim l'epèntesi [u], el morfema de plural no es podria realitzar (dos segments idèntics solen donar com a resultat un únic segment, si més no el català central), en el cas de la preposició *a*, aquesta s'elidiria en contacte amb el segment vocàlic idèntic adjacent. Com diu Antoni Maria Badia i Margarit, doncs, podríem esperar que l'epèntesi consonàntica [n] actués com a estratègia de reparació perquè no s'esborrés la preposició.

(6a) gos, gossos [gós+s] → [gós+us]
 ↑
 epèntesi [u]

(6b) Viu a aquest pis [bíw ə əkɛt pís] → [bíw ən əkɛt pís]
 ↑
 epèntesi [n]

(6c) Ho ha donat a aquell nen [wá ðunát ə əkɛl nɛn] → [wá ðunát ən əkɛl nɛn]
 ↑
 epèntesi [n]

En casos com (3)b, i en d'altres que es donen per contacte de la preposició *a* amb un indefinit (un, una), la [n] es podria explicar com element antihiàtic. Recasens (1991) apunta aquesta possibilitat.

(7a) Dóna-li-ho a ell [dónəliw ə eɫ] → [dónəliw ən eɫ]

↑
element antihitàtic [n]

(7b) Ho he trobat en un calaix [wé truβát ə un kəɫáj] → [wé truβátənunkəɫáj]

↑
element antihitàtic [n]

En el marc de la fonologia generativa no lineal, que es caracteritza bàsicament per estendre el tractament no lineal al nivell segmental, aquests processos es poden atribuir a dos principis de la gramàtica universal (GU):

- a) *Obligatory Contour Principle (OCP)* [Principi del contorn obligatori (PCO)]
- b) *Onset Principle (OP)* [Principi de l'obertura sil·làbica (POS)]

A partir de Chomsky (1981), la GG va fer un canvi radical. Amb aquesta obra es va inaugurar el model conegut com a *Government and Binding*, basat en principis i paràmetres. D'acord amb aquest punt de vista, les llengües naturals no són conjunts ordenats de regles i tampoc no es formulen principis específics per a les llengües particulars. Una llengua s'ha de definir exclusivament a partir de la tria dels valors paramètrics d'un conjunt de principis de la GU.

Tot i que sembla que la fonologia és el component lingüístic que menys s'adiu amb aquesta formulació de principis i paràmetres (que és força explicatiu en la sintaxi i en la semàntica), hi ha molts lingüistes que defensen la pertinència d'un model d'aquest tipus per explicar els processos fonològics. Des d'aquesta perspectiva, doncs, els principis esmentats serien principis generals de la GU i s'aplicarien a cada llengua d'acord amb els paràmetres que aquesta triï.³

El *Principi del contorn obligatori* es pot definir de la manera següent:

Els segments idèntics i adjacents estan prohibits.⁴

³ En aquest sentit vegeu Palmada 1991.

⁴ Aquesta és la versió de McCarthy 1986.

Aquest principi prohibeix la coaparició d'elements idèntics. Les estratègies de reparació que permeten salvar les restriccions del PCO són: l'epèntesi, la dissimilació i l'elisió.

Un cas molt clar d'actuació del PCO en català és el de les seqüències de sibilants.⁵ Com es pot veure a (8), els diferents dialectes catalans utilitzen els tres tipus d'estratègies per no violar aquest principi; és a dir, per no permetre una seqüència del tipus *[ss] amb dues sibilants adjacents.

(8a) els sucs [əls súks] → [əlsúks]

(8b) gos, gossos [gós+s] → [gós+us]
 capaç, capaces [kəpás+s] → [kəpás+əs]

(8c) sis sots (dialectal) [sís sóts] → [sít sóts]

L'epèntesi és la solució més estesa quan el segon element de la seqüència és un morfema representat únicament pel so en qüestió. De la mateixa manera, podem suposar que la preposició *a* no es pot elidir, i la solució dissimilatòria és molt poc productiva en català central.

Aquesta hipòtesi podria servir-nos per explicar casos com els de (6b) i (6c). Però, què passa amb els casos de (7a) i (7b)? També podríem explicar-los des d'aquest punt de vista, si partim de la Teoria de la Subespecificació, segons la qual tota la informació fonològica redundant s'ha d'emmagatzemar en el sistema de manera diferent a la informació específica i necessària. Des d'aquest punt de vista, i partint d'una matriu de trets de les vocals catalanes com la de (9b), podem inferir que el segment [ə] no és diferent a cap dels altres sons vocàlics, ja que no està especificat per a cap tret: és la vocal no marcada del català central. Per aquesta raó podria considerar-se idèntic al so vocàlic adjacent i per tant s'aplicaria una estratègia de reparació consistent a afegir un element epentètic [n].⁶

⁵ Vegeu Palmada 1994.

⁶ Sobre el nivell pertinent d'identitat fonològica, vegeu també Palmada 1994.

(9a) Matriu de trets del dialecte central especificada plenament

	i	e	ɛ	a	o	ɔ	u	ə
posterior	—	—	—	+	+	+	+	+
alt	+	—	—	—	—	—	+	—
labial	—	—	—	—	+	+	+	—
AA	+	+	—	—	—	+	+	+

(9b) Matriu de trets subespecificada

	i	e	ɛ	a	o	ɔ	u	ə
posterior	—	—	—					
alt	+						+	
labial						+	+	
AA			—	—	—			

El *Principi de l'obertura sil·làbica*, que es podria definir:⁷

Eviteu [V
σ

Es basa en l'observació que, mentre totes les llengües tenen síl·labes amb obertura ([CV]), algunes només en tenen d'aquesta mena. No hi ha cap llengua que faci la mateixa exigència sobre la coda sil·làbica. S'admet que totes les llengües observen l'OP, encara que n'hi ha que accepten síl·labes sense obertura quan no tenen cap consonant disponible (el català, el castellà, l'anglès, ...), mentre d'altres llengües no admeten síl·labes començades en vocal (àrab, oromo ...).

⁷ D'acord amb Itô 1989.

Aquest principi és el responsable de l'operació d'assignació d'estructura sil·làbica.

(10) Cap amic [kap##θmík] → [ka.pə.mík] (Resil·labificació)

La introducció de la [n] epentètica entre la preposició *a* i la vocal inicial del mot següent en els CI i en els locatius i direccionals es podria explicar com una estratègia de reparació d'estructures motivada per aquest principi. Ja no es tractaria en aquest cas de mantenir la pronúncia de la preposició *a*, sinó de possibilitar una estructura sil·làbica CV, que és la més productiva i la no marcada a la majoria de llengües.

Tanmateix, s'ha de tenir en compte que en català els exemples que tenim de consonants antihiatiques són reduïts i poc regulars.

(11a)   idea [iðejə]
               teatre [təjátrə]
               paella [pəjélə]
               dues [dúγəs]
               coga [kóγα]

Pel que fa a la tria de la nasal coronal com a element epentètic, es podria justificar el fet que sigui l'element coronal de les nasals perquè és l'element no marcat d'aquest grup de sons. L'assimilació de punt d'articulació de nasals, que afecta el segment coronal, però no el velar o el labial (só[n] pocs, só[ŋ] grans, só[n] germans; som : so[m] dos, so[m] germans, so[m] grans; tinc: ti[ŋ] pa) n'és una prova.

Conclusió

La problemàtica de les preposicions febles *a* i *en* en els locatius i direccionals sembla molt més clara quan s'estudien dialectes amb reducció vocàlica parcial com el tortosí i quan es tenen en compte els principis de la fonologia generativa no lineal.

Des d'aquesta perspectiva, podem postular una única preposició subjacent *a*, i explicar les realitzacions [ən] com a fruit d'una epèntesi consonàntica desencadenada per la necessitat de no violar alguns principis de la GU, concretament el Principi del contorn obligatori i el Principi de l'obertura sil·làbica.

A més a més, aquest tractament ens permet tractar unitàriament els casos de [ən] dels CI i dels locatius i direccionals.

Bibliografia

- Badia i Margarit, Antoni Maria (1962): *Gramàtica catalana*, 2 volums, Madrid: Gredos.
- Fabra, Pompeu (1918): *Gramàtica catalana*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans [edició de Aqua, 1981].
- Fabra, Pompeu (1956): *Gramàtica catalana*, Barcelona: Teide.
- Cabré i Monné, Teresa (1980): «Sobre les preposicions febles en català: A-EN», tesi de llicenciatura llegida a la Universitat Autònoma de Barcelona (inèdita).
- DeCesaris, Janet Anne (1986): «Epenthesis in Catalan», dins: Carol Neidle / Rafael Núñez-Cedeño (eds.): *Estudies in Romance Languages*, Dordrecht: Foris, pàgs. 79-91.
- Ferrater, Gabriel (1981): «Esquelets a l'armari», dins: Joan Ferrater (ed.): *Gabriel Ferrater: sobre el llenguatge*, Barcelona: Quaderns Crema, pàgs. 31-34.
- Lloret, Maria-Rosa (1988): «Gemination and Vowel Length in Oromo Morphophonology», Bloomington: Indiana University (tesi doctoral).
- Itô, Junko (1989): «A Prosodic Theory of Epenthesis», dins: *Natural Languages and Linguistic Theory* 7, pàgs. 217-259.
- McCarthy, John (1986): «OCP Effects: Gemination and Antigemination», dins: *Linguistic Inquiry* 17/2, pàgs. 207-263.
- Palmada, Blanca (1988): «Sobre l'estructura de les representacions fonològiques: l'OCP i les regles», Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona (treball per a l'obtenció del títol de Mestre en Lingüística).
- Palmada, Blanca (1991): «La fonologia del català i els principis actius», Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona (tesi doctoral).
- Palmada, Blanca (1994): «Sobre la semblança excessiva en fonologia», dins: *Els Marges* 49, pàgs. 95-106.
- Recasens, Daniel (1991): *Fonètica descriptiva del català (assaig de caracterització de la pronúncia del vocalisme i del consonantisme del català del segle XX)*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans (Biblioteca Filològica; 21).

- Segarra, Mila (1984): «La normativa sintàctica actual», dins: Cabré, Maria Teresa / Pons, Lúdia / Martí, Joan / Solà, Joan (eds.): *Problemàtica de la normativa catalana: Actes de les Primeres Jornades d'estudi de la llengua normativa*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàgs. 13-36.
- Segarra, Mila (1985): *Història de la normativa catalana*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- Solà, Joan (1977): *A l'entorn de la llengua*, Barcelona: Laia.